

ĐÔI NÉT VỀ 20 NĂM HOẠT ĐỘNG CỦA TẠP CHÍ DÂN TỘC HỌC

(Bài phát biểu nhân dịp lễ kỷ niệm

20 năm thành lập Tạp chí Dân tộc học)

NGUYỄN DƯƠNG BÌNH

R nhân dịp 20 năm Tạp chí Dân tộc học ra đời và ngày báo chí Việt Nam 21 tháng 6, thay mặt Tòa soạn Tạp chí Dân tộc học xin cảm ơn các vị đại biểu các đồng chí cộng tác viên đã đến dự lễ kỷ niệm này.

Vì điều kiện chưa cho phép, cho nên trong buổi họp mặt này không có mặt các cộng tác viên, các nhà dân tộc học ở các địa phương, ở các tỉnh và thành phố khác đến dự, chúng tôi thành thật xin lỗi các bạn đó những người đã cộng tác với Tạp chí Dân tộc học hàng chục năm qua.

Tiền thân của Tạp chí Dân tộc học là tờ Thông báo Dân tộc học ra đời từ năm 1972 và qua 4 số báo. Năm 1974, Tạp chí Dân tộc học chính thức ra mắt bạn đọc trong cả nước.

Sự thành lập Viện Dân tộc học và sự ra đời của Tạp chí Dân tộc học đánh dấu một bước trưởng thành của ngành dân tộc học Việt Nam.

Từ những bước chập chững đầu tiên, ngày nay hoạt động của Tạp chí Dân tộc học đã có những bước phát triển nhất định. Trong những năm qua, Tạp chí đã cố gắng thể hiện quan điểm của học thuyết Mác - Lênin, đường lối chính sách của Đảng, Nhà nước và trong việc nghiên cứu dân tộc học.

Những vấn đề, những mặt chủ yếu của đường lối, chính sách dân tộc như quyền bình đẳng dân tộc, tinh thần đoàn kết, tương trợ giữa các dân tộc anh em cũng là nội dung nghiên cứu của nhiều bài báo đã công bố. Những bài báo trên Tạp chí Dân tộc

học cố gắng nêu lên những phương pháp luận và những phương pháp cụ thể của ngành dân tộc học, đồng thời đề cập đến các mặt, các đặc điểm về kinh tế, xã hội, văn hóa của nhiều vùng có các dân tộc anh em cư trú như Việt Bắc, Tây Bắc, Trường Sơn - Tây Nguyên, Nam Bộ v.v...

Một điều đáng mừng là trong hơn 20 năm hoạt động, Tạp chí chưa phạm phải những sai lầm, thiếu sót đáng kể về mặt quan điểm lập trường.

Đối tượng phục vụ của Tạp chí là những nhà dân tộc học, những người làm công tác dân tộc, những người làm công tác giảng dạy về khoa học xã hội và nhất là bộ môn dân tộc học kể cả sinh viên ở các trường đại học và những nhà nghiên cứu và những bạn đọc khác muốn có những hiểu biết về dân tộc ở nước ta.

Tạp chí Dân tộc học bên cạnh những bài nhằm phục vụ cho công tác nghiên cứu khoa học còn có những bài nhằm phổ cập những kiến thức chuyên ngành dân tộc học cho nhiều đối tượng bạn đọc. Phổ biến kiến thức khoa học cũng là một nhiệm vụ của tạp chí, tuy nhiên trong thời gian gần đây do khuôn khổ của Tạp chí có hạn nên chúng tôi thu hẹp nội dung này và giành nhiều hơn cho các bài nghiên cứu. Về mặt nội dung và cơ cấu của Tạp chí đã được sắp xếp lại.

Trong hơn 20 năm qua, Tạp chí Dân tộc học đã cố gắng phản ánh những thành tựu cũng như nội dung nghiên cứu của các nhà nghiên cứu dân tộc học trong cả nước.

Trong thập kỷ 70, Tạp chí đã đăng một loạt bài có liên quan đến việc *xác định thành phần dân tộc ở nước ta*. Do yêu cầu của việc thực hiện đường lối, chính sách dân tộc của Đảng và Nhà nước, đồng thời do những yêu cầu khác trong đó có yêu cầu về nghiên cứu khoa học, chúng ta cần biết một cách cụ thể và tương đối chính xác số lượng các dân tộc có mặt trên đất nước ta.

Việc xây dựng thành công bước đầu bản danh mục các dân tộc cư trú ở Việt Nam đã được những cơ quan có thẩm quyền của Nhà nước thông qua là thành quả của nhiều

ngành, nhiều cơ quan từ trung ương đến địa phương trong đó có phần đóng góp quan trọng của các nhà dân tộc học, có sự tham gia đáng kể của Viện Dân tộc học và một phần của Tạp chí Dân tộc học.

Những bài viết trên Tạp chí là sự kết hợp những tư liệu thành văn đã có và những chuyến đi điều tra điền dã dân tộc học dài ngày ở các địa phương ở cả tỉnh miền núi xa xôi qua nhiều gian lao vất vả và đôi khi còn nguy hiểm. Những trang báo, những dòng chữ được công bố trên Tạp chí thực sự đã thấm đẫm mồ hôi và công sức của nhiều nhà nghiên cứu. Các nhà dân tộc học đã có mặt trên khắp nẻo đường của tổ quốc, đến hầu hết các vùng có các dân tộc anh em sinh sống ở xa xôi, hẻo lánh. Những bài nghiên cứu và tư liệu đăng trên Tạp chí đều cố gắng đề cập đến tất cả các dân tộc có mặt trên đất nước ta, có số lượng dân số, trình độ phát triển kinh tế, xã hội và văn hóa rất khác nhau. Từ dân tộc đa số như người Việt (Kinh) đến các dân số ít như người La Hủ ở Tây Bắc, người Chứt ở tây Bình Trị Thiên và một số dân tộc khác ở khu vực Trường Sơn - Tây Nguyên. Tuyệt đại đa số các dân tộc ở nước ta đã được tìm hiểu, nghiên cứu dưới nhiều góc độ khác nhau. Tạp chí Dân tộc học tránh tư tưởng xem nhẹ các dân tộc có số lượng ít và trình độ phát triển tương đối thấp.

Tuy nhiên, đối với một số dân tộc vì những lý do nhất định, như tài liệu, sách vở, người chuyên nghiên cứu về họ còn thiếu nên chưa được đề cập đến nhiều, chúng tôi sẽ cố gắng khắc phục những thiếu sót đó.

Những bài báo đã công bố có nội dung khá phong phú và đa dạng, hầu như mọi lãnh vực, mọi khía cạnh của dân tộc học đều được đề cập đến hoặc nhiều hoặc ít, dưới góc độ này hay góc độ khác.

Những vấn đề chủ yếu được đề cập đến đồng thời cũng là những vấn đề chung của dân tộc học Việt Nam. Những mặt chính được Tạp chí nói đến là những mảng đề tài của các mặt.

- Nghiên cứu cơ bản các dân tộc ở nước ta.

- Nguồn gốc lịch sử và quá trình tộc người, các quan hệ tộc người.

- Những đặc điểm và kinh tế, văn hóa vật chất tổ chức xã hội, và văn hóa tinh thần các phong tục tập quán, tôn giáo tín ngưỡng, v.v...

- Thông tin khoa học ở trong nước và một phần nào ở nước ngoài.

- Phổ biến kiến thức dân tộc học, v.v...

Từ sau khi đất nước được hoàn toàn giải phóng, và thống nhất tổ quốc, địa bàn nghiên cứu được mở rộng ra cả nước, hàng loạt bài nghiên cứu về các dân tộc ở miền Nam từ các tỉnh ven biển miền Trung, ở Trường Sơn - Tây Nguyên, ở Nam Bộ đã được công bố.

Tạp chí Dân tộc học không chỉ quan tâm đến những truyền thống mà còn lưu ý đến những vấn đề hiện đại. Rất nhiều bài báo đã nói đến những vấn đề hiện đại thuộc nhiều lĩnh vực khác nhau, nhiều kiến nghị đã được nêu lên để các cấp có thẩm quyền giải quyết.

Tạp chí Dân tộc học trên một chừng mực nhất định đã thể hiện tính liên ngành và đa ngành như:

- Dân tộc - ngôn ngữ học (ngôn ngữ học - tộc người)

- Dân tộc - xã hội học (xã hội học - tộc người)

- Dân tộc - địa lý học (địa lý học - tộc người)

- Dân tộc - dân số học (dân số học - tộc người)

- Dân tộc - thực vật học (thực vật học - tộc người), v.v...

Nội dung những công trình có tính liên ngành đăng trên Tạp chí, góp phần làm sáng tỏ một vấn đề của các dân tộc ở nước ta.

Tạp chí cũng đã được sự cộng tác của nhiều giáo sư, phó giáo sư, tiến sĩ, phó tiến sĩ, các nhà nghiên cứu ở trung tâm Khoa học xã hội và Nhân văn quốc gia, nhiều cơ quan nghiên cứu ở Trung ương, các trường Đại học và ở các tỉnh, các địa phương.

Đối với các nhà dân tộc học nước ngoài, Tạp chí đã tuyển chọn đăng một số bài có tính lý luận cần thiết, cũng như những bài

có liên quan đến các dân tộc ở nước ta của các nhà dân tộc học Xô Viết (trước đây), một số bài của các học giả Trung Quốc, Tiệp Khắc, Pháp v.v...

Cho đến nay, có thể nói Tạp chí Dân tộc học là cơ quan ngôn luận của tất cả những người làm công tác dân tộc học trong cả nước mang tính nghiên cứu cho cả ngành. Trên 50% bài viết và tác giả là do các cộng tác viên ở ngoài Viện Dân tộc học.

Đến năm 1994, Tạp chí Dân tộc học tròn 20 tuổi đã phát hành được 80 số với hơn 1000 bài nghiên cứu và thông khoa học đến tay bạn đọc từ mọi miền của đất nước.

Tạp chí trong thời gian qua, tuy chất lượng về nội dung và hình thức có thể chưa đồng đều, chưa đáp ứng đầy đủ lòng mong muốn của bạn đọc nhưng điều quan trọng hơn là sự đóng góp quý báu, niềm say mê khoa học, sự chân thành và dạt dào tình cảm đối với đồng bào các dân tộc từ miền núi đến miền xuôi, từ những làng mạc đông đúc đến những bản làng xa xôi heo hút của các nhà khoa học, của các cộng tác viên Tạp chí Dân tộc học. Đó là những tấm lòng vì sự bảo tồn và phát huy những cái hay cái đẹp trong lòng các dân tộc anh em trong xã hội chung, nền văn hóa chung muôn sắc ngàn hương của các dân tộc ở Việt Nam. Tất cả đều quan tâm đến từ trong quá khứ đến hiện đại con đường phát triển toàn diện các dân tộc, nhất là các dân tộc có dân số ít ở các vùng xa xôi hẻo lánh còn chậm phát triển.

Qua 20 năm hoạt động, Tạp chí còn nhiều thiếu sót và tồn tại:

- Vấn đề nâng cao thường xuyên chất lượng của Tạp chí về nội dung cũng như hình thức.
- Tiên nhuận bút còn quá khiêm tốn, chưa đáp ứng được công sức của các tác giả.
- Tạp chí chưa tạo được không khí thảo luận khoa học sôi nổi.
- Vấn đề thông tin khoa học còn nghèo nàn, chưa giới thiệu được những hoạt động dân tộc học, những vấn đề lý thuyết mới, những vấn đề đang được dân tộc học trong và ngoài nước quan tâm.

MỘT SỐ NGHI LỄ LIÊN QUAN ĐẾN DÒNG HỌ Ở NGƯỜI H'MÔNG HUYỆN KỶ SƠN, NGHỆ AN

PHẠM QUANG HOAN

Cho đến nay, ở người H'mông huyện Kỳ Sơn tỉnh Nghệ An vẫn còn tồn tại một loại hình tổ chức xã hội gọi là *xênh* nghĩa là "dòng họ". Mỗi dòng họ được xem như một đơn vị cố kết cộng đồng huyết thống theo dòng cha. Tiêu chuẩn để nhận ra dòng họ là các vị tổ tiên mà dòng họ thờ phụng. Thông thường nếu tính từ thế hệ con lên đến ông tổ là 4 - 5 đời hoặc cũng có thể 6 - 7 đời: *Phà tu* (con), *chí* (cha), *dờ* (ông), *dơ công* (cụ), *dơ súa* (ky).

Ở người H'mông, khi hai người muốn nhận là họ hàng của nhau, thì câu hỏi quan tâm họ đầu tiên là *Cò xênh H'mông a chí?* (nghĩa là anh họ gì?). Nếu hai người có cùng tên họ, người ta đối chiếu phả hệ của nhau, để xem có chung một ông tổ hay không. Hai người có nguồn gốc từ một ông tổ mà ra thì gọi nhau là *cư tê thông xênh thông đang* (anh em cùng họ cùng tổ tiên). Nếu không, thì họ tự xem là "không thờ chung những người chết". Người H'mông còn phân biệt rất rõ giữa dòng trực hệ, người ta gọi nhau là "cùng chung một mẹ một cha". Còn đối với các dòng bàng hệ, người ta dùng chữ *phà chí* làm từ xác định trước mỗi một thuật ngữ trong bảng thuật ngữ hệ thống thân tộc. Chẳng hạn, *phà chí dờ nghĩa là* "em họ của bố tôi", tức là "chú của tôi".

Những thành viên cùng dòng họ cùng tổ tiên còn nhận được nhau qua các điều kiêng kỵ về ăn uống, đặc biệt qua các nghi thức